

Сторінки історії

УДК 930.1:[631.3]
«18/19»(012)

© 2023

ТОМАШ РИЛЬСЬКИЙ – ВЧЕНИЙ, ПЕДАГОГ, ОРГАНІЗАТОР ПЕРШОЇ ВИПРОБУВАЛЬНОЇ СТАНЦІЇ ЗЕМЛЕРОБСЬКИХ МАШИН НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ ТА ПОЛЬЩІ

В.А. Вергунов¹, М.Б. Клименко²

*¹доктор сільськогосподарських наук,
доктор історичних наук, професор, академік НААН
Національна наукова сільськогосподарська бібліотека НААН
вул. Героїв Оборони, 10, м. Київ, 03127, Україна
e-mail: ¹dnsgb_uaan@ukr.net, ²klymenko_mike@ukr.net
ORCID: ¹0000-0002-5476-4845, ²0000-0002-9844-5328*

Надійшла 27.04.2023

Мета. Розкрити основні етапи життєвого і творчого шляху професора Вищої рільничої школи в Дублянах Томаша Рильського, узагальнити його найбільші наукові звитяги в галузі сільськогосподарської дослідної справи, вивчити внесок в організацію першої випробувальної станції землеробських машин та вищої аграрної освіти. **Методи.** Загальнонаукові – аналіз, синтез, узагальнення; історичні – біографічний, історико-порівняльний, проблемно-хронологічний. **Результати.** Підтверджено, що Т. Рильський – організатор першої випробувальної станції землеробських машин і обладнання на території України та Польщі. Науковець зробив вагомий внесок у процес механізації праці фермерів; доклав значних зусиль до наукового обґрунтування вибору сільськогосподарських знарядь та обладнання. Долучившись до педагогічної діяльності, вчений створив і очолив кафедру сільської інженерії у Вищій рільничій школі в Дублянах. Через свою багаторічну видавничу та педагогічну діяльність посприяв формуванню цілої плеяди висококваліфікованих спеціалістів у галузі сільськогосподарської справи. **Висновки.** Професор Томаш Рильський був ідейним творцем першої випробувальної станції землеробських машин у Дублянах. Стараннями вченого закладено основи музею сільськогосподарських машин і знарядь, де були представлені численні моделі та креслення сільськогосподарських конструкцій, геодезичного обладнання, дренажних засобів. Як учасник, суддя, секретар-референт багатьох регіональних та міжнародних виставок сільськогосподарських машин Т. Рильський зробив чималий внесок у популяризацію аграрних знань.

Ключові слова: історія сільськогосподарської дослідної справи, рільнича механіка, землеробські машини, становлення землеробської механіки, аграрна освіта, аналіз будови сільськогосподарських знарядь.

DOI: <https://doi.org/10.31073/agrovisnyk202307-09>

В умовах сучасних надскладних реалій особливої важливості набувають звернення до об'єктивної історичної дійсності й розгляд подій минулого на підставі фахового аналізу. Це сприятиме переоцінці існуючих стереотипів, дослідженню та позиціонуванню внеску вчених у розвиток вітчизняної аграрної науки. Через недостатню кількість історичних розвідок ім'я професора Томаша Рильського було незаслужено забуто, тож нині воно невідоме широкому загалу дослідників і громадськості. Лише окремі аспекти життєвого шляху та діяльності професора Т. Рильського розкрили у своїх працях Ю. Токарський, Л. Пинда, О. Вісин, Т. Восковський [1–6].

Мета досліджень — виконати цілісний історичний аналіз життєвого і творчого шляху професора Т. Рильського, актуалізувати його найвагоміші досягнення та здобутки в галузі випробувань землеробських машин і обладнання, а також творчі вишукування з організації ефективного рільничого машинознавства та популяризації сільськогосподарських знань на території України і Польщі.

Методи досліджень. Дослідження ґрунтується на принципах об'єктивності, системності, історичності та комплексності. Велику увагу приділено джерелознавчому аналізу та загальнонауковим методам — аналізу, синтезу, узагальненню, а також історичним — біографічному, історично-порівняльному, проблемно-хронологічному.

Результати досліджень. Процес становлення Вищої рільничої школи у м. Дубляни як потужного наукового та освітнього осередку наприкінці XIX ст. перетинається з діяльністю професора Томаша Рильського [1]. У цьому закладі науковець пропрацював більше тридцяти років, викладаючи велику кількість дисциплін (будівництво, механіку, фізику, метеорологію) і паралельно працюючи над питаннями полегшення рільничої праці фермерів та землекористувачів.

Майбутній професор народився у 1838 р. в родині шляхтича гербу Остоя Яна-Владислава Рильського та Агнешки Моравської

у с. Буківсько поблизу м. Соноцька (територія сучасної Польщі). На жаль, точна дата його народження невідома. У 1855 р. Т. Рильський закінчує реальне училище, після чого вступає до Технічного інституту у Кракові, де до 1857 р. поглиблено вивчає інженерію. Впродовж наступних трьох років він навчається у Віденському технологічному університеті, після закінчення якого здобув спеціалізацію в галузі цивільної інженерії. Після отримання диплома інженера працював у товаристві Я. Бароги на будівництві краківських укріплень. Будучи щирим патріотом та підтримуючи ідею відновлення державної незалежності Польщі, Т. Рильський у 1863–1864 рр. бере участь у Січевому повстанні проти російської окупаційної влади та навіть командує невеликим загonom.

У подальшому професор Томаш Рильський пов'язує свою долю з Вищою рільничою школою у м. Дубляни, де спочатку викладає математику, фізику, технічні науки, механізацію сільського господарства, з 1867 р. обіймає посаду ад'юнкта, у 1871–1904 рр. — професора сільської інженерії. Т. Рильський стає організатором кафедри сільської інженерії та читає лекції з багатьох предметів, як-от: математика, нарисна геометрія, фізика, метеорологія і кліматологія, механізація сільського господарства, сільське будівництво, агрономія, геодезія. Це було пов'язано головню з тодішнім кадровим та фінансовим дефіцитом у Вищій рільничій школі Дублян. З часом деякі предмети були передані іншим викладачам, але утворена Т. Рильським кафедра сільської інженерії проіснувала під такою назвою до 1919 р. У 1882–1885 рр. професор обіймає посаду заступника директора, в 1888–1889 рр. кілька місяців на прохання Крайового відділу працює директором Нижчої рільничої школи в містечку Черніхуві (поблизу Кракова, Польща) [2]. У 1892 р. він очолює Крайовий навчальний осередок у Дублянах. Т. Рильський брав участь у роботі сільськогосподарського гуртка у Львові, з 1908 р. як його скарбник, потім — як віцепрезидент.

Упродовж 1870–1876 рр., проживаючи в Дублянах, професор Т. Рильський читав лекції на курсах для вчителів початкових сільських шкіл, паралельно брав активну участь у проведенні конкурсів машин сільськогосподарського призначення на багатьох регіональних та міжнародних виставках рільничої техніки. У 1874 р. він був призначений секретарем-референтом комісії з оцінки рільничих машин, суддею комісії з визначення якості плугів. Саме тоді у Т. Рильського виникла ідея організувати першу в країні випробувальну дослідну станцію сільськогосподарської техніки для оцінки якості машин і знарядь, прогнозування якості їх використання та аналізу вартості виконуваних завдяки ним робіт. І хоча ця станція занепала внаслідок низьких субвенцій, але зробила неоціненний вклад у розвиток рільничого машинознавства. У 1878–1897 рр. Т. Рильський зібрав у Дублянах багату колекцію старих і нових сільськогосподарських машин і знарядь, численних моделей і будівельних креслень сільськогосподарських конструкцій, геодезичного обладнання, моделей дренажних засобів. Для спостереження за прогресом у цій галузі науковець брав участь у великих сільськогосподарських виставках в Австро-Угорщині [3]. Він був організатором змагань плугарів, суддею й оцінювачем сільськогосподарської техніки на місцевих виставках.

У 1882 р. на виставці у Перемишлі Т. Рильський продемонстрував нові на той час горизонтальні центрифуги на молочарні Лефельда та шведські вертикальні центрифуги на крайовій виставці у Львові. У 1894 р. зібрав колекцію вживаних частин сільськогосподарських машин і читав лекції про помилки в їх експлуатації [7].

Більшість землекористувачів та землевласників Австро-Угорської імперії того часу були змушені вести господарську діяльність на великих угіддях, не маючи достатньої кількості робочої сили. У зв'язку з цим виникала гостра потреба в машинному обробітку ґрунту й удосконаленні існуючих сільськогосподарських знарядь. У 1877 р. Т. Рильський видав працю «Посібник із сільськогосподарської механіки для практикуючих фермерів», призначену для господарів,

які не мали достатньо часу для вивчення спеціалізованої літератури. Практично єдиним видом довідникової літератури в цій галузі були ілюстровані каталоги власників фабрик, однак їх було недостатньо, оскільки вони не містили повних відомостей про те, як користуватися певним сільськогосподарським обладнанням. У зазначеній книзі Т. Рильського містилися ті самі дані, що і в каталогах виробників, але критично та фахово опрацьовані. Крім того, вони супроводжувалися вичерпними вказівками щодо використання машин у польових умовах. Текст доповнювали численні малюнки, що полегшувало його сприйняття та допомагало фермеру зорієнтуватися у виборі та застосуванні машин і обладнання. Т. Рильський підготував кваліфікований аналіз особливостей конструкції сільськогосподарських машин і знарядь, а також їхніх робочих органів і заходів з технічного обслуговування. Крім того, він провів фахову оцінку несправностей, що призводили до передчасного зношення обладнання, та розрахував збитки від виходу їх із ладу [8].

Близько 1890 р. відомий польський фотограф Станіслав Бізанський зробив фото професора Т. Рильського у Кракові (рисунок),

Професор Вищої рільничої школи у Дублянах Томаш Сцібор-Рильський

увіковічнивши таким чином цю непересічну особистість [9].

Видавнича діяльність професора Рильського стосувалася передусім механізації сільського господарства та питань сільського будівництва. І хоча його повна бібліографія відсутня, судячи з наявних праць з упевненістю можна говорити про його вагомий внесок у механізацію сільського господарства. Він був автором перших у галузі машинознавства сучасних праць, як-от «Посібник із сільськогосподарської механіки для практичних фермерів» (Львів, 1877), «Сільськогосподарські знаряддя та машини» (Львів, 1878), в яких уперше сформулював теоретичні основи сільськогосподарської техніки, «Про сільськогосподарські машини» (Львів, 1872), «Про корисне застосування сил посади механіка у господарстві» (Львів, 1873), «Про жатки і багатокорпусні плуги» (Львів, 1902). Значна частина праць стосувалася жаток, різних типів кінських приводів, косарок, вибору машин і знарядь для селянських господарств. У газеті *Rolnik* у 1884–1890 рр. було опубліковано цикл статей під загальною назвою «Сільськогосподарські бесіди».

У варшавському виданні *Gazeta Rolnicza* Т. Рильський публікував статті про

знаряддя для копання буряків (1874), для стрижки овець (1874), про жатки (1873), про їх оптимальний вибір (1874) [10]. У 1875 р. професор Т. Рильський почав публікувати цикл статей під назвою «Рільничо-механічні бесіди» у щотижневому *Gazeta rolnicza*, де всебічно популяризував використання вдосконалених ґрунтообробних знарядь, зокрема парових плугів і зернозбиральних машин, які забезпечували кращий урожай.

Багато уваги Т. Рильський приділяв і питанням будівництва споруд сільськогосподарського призначення. Зокрема, він підготував і опублікував підручник «Будівництво» (Дубляни, 1867), статті «Про земляні та піщано-вапнякові будови», «Про необхідність реформи сільського будівництва» (1873 р.), брошуру «Про селянські господарські будівлі» (Відень, 1915) [11, 12].

Помер професор Томаш Рильський — організатор наукового формування рільничого машинознавства, творець багатьох моделей та креслень, організатор першої на території України та Польщі Дублянської випробувальної станції сільськогосподарських машин — 15 серпня 1924 р. у Львові і був похований на Личаківському кладовищі.

Висновки

Томаш Рильський був ідейним творцем першої випробувальної станції землеробських машин у Дублянах. Науковець обіймав посади заступника директора Вищої рільничої школи у Дублянах, керівника Черніхувської нижчої рільничої школи, директора Крайового навчального осередку в Дублянах. Стараннями і зусиллями вченого закладено основи музею сільськогосподарських машин і знарядь, де були представлені численні моделі та креслення сільськогосподарських конструкцій, геодезичного обладнання, дренажних споруд. Т. Рильський був видатним популяризатором аграрних знань як учасник, суддя,

секретар-референт багатьох регіональних та міжнародних виставок сільськогосподарських машин.

Учений зробив вагомий внесок у справу механізації праці фермерів, розробив рекомендації з науково обґрунтованого вибору сільськогосподарських знарядь та обладнання. Створивши й очоливши кафедру сільської інженерії у Вищій рільничій школі у Дублянах, він долучився до педагогічної роботи. Своєю багаторічною видавничою та педагогічною діяльністю вчений посприяв формуванню цілої плеяди висококваліфікованих спеціалістів у галузі сільськогосподарської справи.

Verhunov V.¹, Klymenko M.²

National Scientific Agricultural Library of NAAS, 10 Heroiv Oborony Str., Kyiv, 03127, Ukraine; e-mail:

¹dnsgb_uaan@ukr.net, ²klymenko_mike@ukr.net; ORCID: ¹0000-0002-5476-4845, ²0000-0002-9844-5328

Tomash Rylskiy — scientist, teacher, and organizer of the first test station for agricultural machines in Ukraine and Poland

Goal. To reveal the main stages of the life and creative path of Tomash Rylskiy — the professor of the Higher Agricultural School in Dubliany, to summarize his greatest scientific achievements in the field of agricultural research, to study the contribution to the organization of the first testing station of agricultural machines and higher agricultural education. **Methods.** General scientific — analysis, synthesis, generalization; historical — biographical, historical-comparative, problem-chronological. **Results.** It is confirmed that T. Rylskiy is the organizer of the first testing station for agricultural machines and equipment on the territory of Ukraine and Poland. The scientist made a significant contribution to the process of mechanization of farmers' labor; made significant efforts to scientifically substantiate the choice of agricultural tools and equipment. Having joined the pedagogical activities, the scientist created and headed the Department of rural engineering at the Higher Agricultural School in

Dubliany. Through his many years of publishing and teaching activities, he contributed to the formation of a whole constellation of highly qualified specialists in the field of agriculture. **Conclusions.** Professor Tomash Rylskiy held the positions of deputy director of the Higher Agricultural School in Dubliany, head of the Chernihiv Lower Agricultural School, and director of the Regional Educational Center in Dubliany. The efforts of the scientist laid the foundations of the Museum of agricultural machines and tools, where numerous models and drawings of agricultural structures, geodetic equipment, and drainage facilities were presented. As a participant, judge, and secretary-referent of many regional and international exhibitions of agricultural machinery, T. Rylskiy made a significant contribution to the popularization of agricultural knowledge.

Key words: history of agricultural research, agricultural mechanics, agricultural machines, formation of agricultural mechanics, agricultural education, analysis of the structure of agricultural tools.

DOI: <https://doi.org/10.31073/agrovnisnyk202307-09>

Бібліографія

1. Токарський Ю.М. Дубляни: Історія аграрних студій (1856–1946). Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1996. 384 с.

2. Професори, доценти та асистенти навчально-наукових установ у Дублянах (1856–1947): біографічний словник; укладач Ю. Токарський. Львів: Львів. держ. аграр. ун-т, 2004. 119 с.

3. Токарський Ю.М. Інженерно-технічні студії в Дублянах. Львів: ЛНАУ, 2008. 65 с.

4. *Woskowski T. Dzieje studiów rolniczo-lasowych w ośrodku Lwowsko-dublańskim* [The history of agricultural and forestry studies in the Lviv-Dublin center]. Warszawa: Centralna Biblioteka Rolnicza im. Michała Oczapowskiego, 2011. 25 s.

5. Пинда Л.А. Агроінженерні дослідження в Дублянському науковому осередку кін. XIX — поч. XX ст. (За матеріалами фонду стародруків і рідкісних видань НБ ЛНАУ). Бібліотечно-інформаційне середовище як драйвер змін та інновацій в освіті: матеріали 2-ї Всеукраїнської науково-практичної конференції до 90-річчя Наукової бібліотеки ХНТУСГ (30 жовтня 2020 р.). Харків: ХНТУСГ, 2020. С. 69-75.

6. Вісин О.О. Становлення та розвиток системи випробування сільськогосподарської техніки

на Галичині (70-ті роки XIX — 20-ті роки XX ст.) *Історія науки і біографістика*. 2021. № 3. URL: <http://inb.dnsgb.com.ua/2021-3/09.pdf>. (дата звернення: 13.04.2023).

7. *Gizowska J. Tomasz Scibor Rylski* [Tomasz Scibor Rylsky]. *Rolnik*. 1924. № 34. S. 504.

8. Клименко М.Б. Внесок професора Томаша Рильського (1838–1924) у розвиток землеробської механіки другої половини XIX ст. *Історія науки і біографістика*. 2022. № 4. doi: 10.31073/istnauka202204-03

9. *Bizański S. Portret Tomasza Rylskiego* [Portrait of Tomasz Rylsky]. Polona. URL: <https://polona.pl/preview/c0fe34d0-7435-48f1-8ae3-77abfde3a736> (дата звернення: 13.04.2023).

10. *Markiewicz H. Polski słownik biograficzny: Tomasz Scibor-Rylski* [Polish Biographical Dictionary: Tomasz Scibor-Rylski]. T. 33. *Vratislavia: Zakład Narodowy im. Ossolińskich*, 1992. S. 226.

11. *Rylski T. O włościańskich budynkach gospodarskich* [About peasant farm buildings]. Wieden: «Tow. Kółek Rolniczych», 1915. 20 s.

12. *Rylski T. Budownictwo wiejskie: wykład* [Rural construction: lecture]. *Dublanach*, 1894. 334 s.